

Лук'янчиков Є Д. Види пред'явлення для впізнання поза візуального та аудіоспостереження / Є. Д. Лук'янчиков // Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства : матеріали круглого столу (Київ, 5 листопада 2015 р.). – К. : Держ. пенітерц. служба України, Інст-т КВС, 2015. – С. 24-227.

ВИДИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПОЗА ВІЗУАЛЬНОГО ТА АУДІОСПОСТЕРЕЖЕННЯ

Сучасна злочинність набуває усе більше зухвалого характеру. Зростає корисливо-насильницька спрямованість, дії злочинців стають жорстокими та зухвалими, підвищується професіоналізм і організованість злочинців. Процесу розслідування таких злочинів чинять активну протидію, яка полягає не лише у приховуванні слідів злочину, а і в прямому активному впливі на потерпілих та свідків (підкуп, залякування, фізичний тиск як на особу, що сприяє розслідуванню, так і на її близьких). Своєчасне виявлення та розслідування таких злочинів потребує оснащення правоохоронних органів адекватними засобами отримання інформації.

Однією із слідчих (розшукових) дій, під час проведення якої потерпілий або свідок можуть зустрітися віч-на-віч із злочинцем є пред'явлення для впізнання. Тривалий час його розглядали як особливу форму допиту свідка та вважали, що присутність понятих не змінює його процесуальну природу [1, с. 317]. В процесі дискусій науковці обґрунтували самостійний характер впізнання та переконливо довели, що його не можна розглядати як одну із форм допиту [2, с. 4-5]. У подальшому розроблені криміналістами тактичні прийоми, рекомендації та пізнавальні операції щодо проведення впізнання набули значення самостійної слідчої дії та були закріплені у кримінально-процесуальних кодексах ряду країн (ст. ст. 174-176 КПК України 1960 р.). Подальші наукові дискусії, до прийняття нового КПК України 2012 р., сприяли з'ясуванню питань про види та об'єкти пред'явлення для впізнання, суб'єктів впізнання, забезпечення безпеки особи, яка впізнає тощо.

Відповідно до чинного КПК можна виділити пред'явлення особи для впізнання в процесі безпосереднього контакту впізнаючого з особами, яких

пред'являють для впізнання або поза візуальним та аудіоспостереженням з боку особи, яку пред'являють для впізнання.

Зазвичай пред'явлення для впізнання відбувається в умовах, коли впізнаючому доводиться зустрічатися віч-на-віч із злочинцем. Ідентифікація особи під час її безпосереднього сприйняття може справити суттєвий психологічний вплив на підозрюваного, спонукати його до надання правдивих та повних показань про обставини злочину. Проте при цьому слід враховувати, що в психологічному плані для потерпілого чи свідка участь у такій слідчій (розшуковій) дії - складне завдання. Не кожна особа психологічно готова до такої зустрічі, на що можуть впливати стан здоров'я, стать, вік, залежність від злочинця тощо. Вона може злякатися і заявити, що серед представлених осіб не має того, кого бачила під час злочину. Практиці відомі випадки, зазначає З. І. Мітрохіна, коли потерпілі боялися увійти в приміщення, де було підготовлене пред'явлення для впізнання, незважаючи на наявність охорони, уникаючи зустрічі з насильником або іншим злочинцем [3, с. 45]. Саме тому з метою забезпечення безпеки такої особи, впізнання може проводитись в умовах коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням ч. 4 ст. 228 КПК.

Деякі науковці вважають, що такий порядок пред'явлення для впізнання може мати місце лише у виняткових випадках, про що йшлося у ч. 4 ст. 174 КПК України 1960 р. У чинному КПК про винятковість такого впізнання не згадується, але воно допускається з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає. Постає питання про ступінь та характер небезпеки для впізнаючого, а також сукупність відомостей, що свідчать про неї, як підстави для рішення про пред'явлення для впізнання поза візуального спостереження. Чи достатньо для прийняття рішення про пред'явлення для впізнання поза візуального або аудіоспостереження заяви впізнаючого, що він боїться, чи з інших обставин не бажає зустрічатися віч-на-віч із злочинцем. У коментарі до КПК зазначається, що відомості про такі загрози можуть бути встановлені як процесуальним, так і оперативно-розшуковим шляхом, однак підтвердження безспірності факту

існування загроз матеріалами кримінального провадження законодавець не вимагає [4, с. 502].

У вирішенні даного питання слід розглянути дві ситуації. По-перше, пред'явлення для впізнання поза візуального або аудіоспостереження, відповідно до п. б ст. 15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (надалі – Закон) може розглядатися як один із таких заходів, що потребує прийняття слідчим відповідного процесуального рішення. Такий захід забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, має на меті забезпечення конфіденційності даних про особу, взяту під захист (п. б ст. 15 Закону).

Рішення про застосування заходів безпеки приймає слідчий у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження. Для цього потрібні відповідні приводи та підстави. Приводом для прийняття рішення про вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути: а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; б) звернення керівника відповідного державного органу; в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб. Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки особи є дані, що свідчать про наявність реальної загрози її життю, здоров'ю, житлу і майну.

За наявності відповідних приводів та підстав слідчий зобов'язаний їх перевірити і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках - негайно прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки, що знаходить відображення у мотивованій постанові, яку передає для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки.

У такому випадку підставою для пред'явлення для впізнання поза візуального або аудіоспостереження є постанова слідчого про забезпечення безпеки учасника кримінального провадження.

По-друге, на що слушно звертається увага науковців, підстави проведення такого впізнання слід тлумачити поширювально. Пред'явлення для

впізнання у такій формі може проводитися не лише для забезпечення фізичної безпеки впізнаючого, але і з метою попередження психічного впливу, можливих процесуальних порушень із боку особи, яку впізнають [5, с. 386]. Виняткові випадки пред'явлення для впізнання у такий спосіб слід зробити загальним правилом, слушно зазначає В. Г. Гончаренко. Воно повністю забезпечує дотримання розроблених вимог науковості та надійності до проведення даної слідчої дії [6, с. 188].

Висновок. Пред'явлення особи поза візуального спостереження з боку особи, яку впізнають слід розглядати у двох аспектах. По-перше, як один із заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, що застосовується у визначеному законом порядку. По-друге, як тактична комбінація, що застосовується слідчим для створення сприятливих для впізнаючого у психологічному плані умов проведення даної слідчої дії.

Список використаних джерел:

1. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М., 1958. – 703 с.
2. Кочаров Г. И. Опознание на предварительном следствии / Г. И. Кочаров. – М., 1955. – 75 с.
3. Митрохина З. И. Использование данных психологии при производстве допроса / З. И. Митрохина. – К. : УМК ВО, 1990. – 112 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
6. Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України / В.Г. Гончаренко. – К. : Академія адвокатури України, 2008. – 280 с.